

"עמך עמי וא-להיך א-להי" – למהותו של גיור

האם ניתן להפוך מיהודי לגוי?

הרב אפרים ולץ

כפי שראינו, להולכים בדרכו של ריה"ל, מהותם של ישראל שונה משאר האומות באופן סגולי ואם נאמר שהגיור אמור לגשר על פער זה, הרי שהגר עובר תהליך רוחני-ניסי והופך באחת ליהודי. בניגוד לשיטה זו, לפי הרמב"ם הגיור הוא עניין תהליכי של הצטרפות לאומה ועניינם של ישראל הוא היותם נושאי דבר ה' בעולם.

אם נמשיך לפתח את הדיון בין הרמב"ם לריה"ל, יש מקום לשאול לא רק על הכניסה לעם ישראל אלא גם על אפשרות היציאה ממנו. לשיטת ריה"ל ברור שאין כל אפשרות להתכחש לסגולה הפנימית הבלתי תלויה של האדם – או שהיא קיימת בכל תנאי או שהיא נעדרת לעולם. האדם יכול לקבל את זה או להתכחש לזה, אך לא לשנות את זה. לכן: "ישראל אף על פי שחטא – ישראל הוא".

השאלה המורכבת יותר היא על פי שיטת הרמב"ם, ועל פי התפיסה האורגנית-משפטית – האם תיתכן גם דרך החוצה? אם אכן יהודי הוא מי שמאמץ את העולם הדתי-מוסרי-חברתי של ישראל, למה שלא נאמר את ההיפך על מי שעוזב את ישראל ומאמץ את העולם הנוכרי. לכל הפחות, נשאל ביחס למתגייר, האם הוא יכול לשוב אל עולמו הקודם ולהיעשות גוי?

ביחס לישראל מומר, למעט עמדתו של הרב האי גאון (אוצר הגאונים סנהדרין עמ' שנ), הסכימו כל הראשונים והפוסקים שאחריהם שישראל נשאר לעולם במעמדו המהותי ("קידושיו קידושין") גם אם הוא מאבד חלק מן הפריווילגיות החברתיות שלו. אפילו אם דינו להיאבד, הוא עדיין מוגדר יהודי מומר ולא גוי (חידושי הרשב"א ומאירי יבמות כב.; מרדכי יבמות כט ועוד).

ביחס לגר שרוצה לחזור בו מצאנו התייחסות מפורשת של הרמב"ם אשר עוררה תמיהה אצל פרשניו:

בן נח שנתגייר ומל וטבל ואחר כך רצה לחזור מאחרי ה' ולהיות גר תושב בלבד כשהיה מקודם, אין שומעין לו, אלא יהיה כישראל לכל דבר או יהרג.

ואם היה קטן כשהטבילוהו בית דין, יכול למחות בשעה שיגדיל ויהיה גר תושב בלבד, וכיון שלא מיחה בשעתו שוב אינו מוחה אלא הרי הוא גר צדק.

(רמב"ם מלכים י, ג)

הגרי"ז תמה על פסיקת הרמב"ם מאיזה דין נהרג הגר:

דברי הרמב"ם [...] תמוהים מאד מאד, דהרי התם הוא כבר ישראל גמור לכל דיניו, ומה בינו לבין שאר ישראל, ואם נרצה לומר שנתחייב מיתה בשביל איזה דבר, מאי קמ"ל? ואיזה דין

נאמר בזה? סוף דבר, דברי הרמב"ם תמוהים מאד ואין להם שום מובן לכאורה.

(חידושי הגרי"ז שם)

האפשרות המתבקשת היא כדברי הגרי"ז שגר איננו יכול לבטל את גירותו, ואז לא ברור על מה הוא עובר שהוא נהרג, ואם הוא עובר על איסורים שיש בהם חיוב מיתה, הרי שהוא נהרג ככל ישראל אחר, ואין בכך כל חידוש. מאידך, אם אכן הגר יכול לחזור ולהיות גר תושב, מה מחייב אותו מיתה.

הרב רבינוביץ' בפירושו יד פשוטה (שם) הבין שאותו גר נהרג כדין **הכופרים בתורה** (ראו למשל תשובה ג, ח) שלגביהם פסק הרמב"ם בהלכות רוצח (ד, י) "שמצווה להורגן", ואמנם אין בכך חידוש אלא חזרה על הראשונות, אך הרמב"ם ציין זאת אגב האפשרות של גר קטן למחות ולחזור מגיורו מבלי שיומת.

הרב שג"ר טען שיש בהלכה זו הוכחה להבנת עמדת הרמב"ם את הגיור כהליכי, ולא כטקס חד פעמי מכונן. לדעתו, העובדה שהגיור הינו תהליך אורגני מאפשרת גם את החזרה לאחור. לדעתו הגר נהרג כאן **בעוון חילול השם**, אך לא מדיני ישראל אלא מדין בני נח, כלומר גם לאחר הליך הגיור של הגר ממשיכים להתקיים בו דינים של בני נח¹. אם כן, לדעת הרב שג"ר סבור הרמב"ם שאכן ישנה אפשרות תיאורטית, לפחות ביחס לגר, להשיב את הגלגל לאחור ולחזור לגיותו.

לעניות דעתי נראה שבשביל לומר חידוש מופלג כ"כ צריך ראייה ברורה יותר, במיוחד כאשר הרמב"ם עצמו כותב על הגר בהלכות איסורי ביאה (יג, יז) - "ואפילו חזר ועבד עבודה זרה הרי הוא כישראל מומר שקידושיו קידושיו, ומצוה להחזיר אבידתו מאחר שטבל נעשה כישראל".

אמנם, גם אם איננו מקבלים את ביאורו של הרב שג"ר להלכה זו ברמב"ם, עלינו לבאר מדוע לא תהיה לגר אפשרות לחזור מן הגירות, ומדוע לא יוכל הגר לחזור ולרכוש את זהותו הקודמת.

ייתכן שהתשובה לכך נעוצה במרכיב טכני, אך בעל חשיבות ראשונה במעלה בהצלחת הגיור. דווקא התופסים את הגיור כהליך אורגני יניחו את מרכז הכובד שלו על האפשרות של הגר להיטמע באופן מלא בחברה היהודית. ברור כי כל תהליך שהוא הפיך לא יוכל לאפשר היטמעות שכזו. אדם שלעולם מונח מעליו סימן שאלה בדמות האפשרות שלו לחזור לגיותו, לא יגיע בינו ובין עצמו לגמירות הדעת המחויבת להשלמת תהליך הטמיעה שלו בישראל². נוסף על כך, חוסר האפשרות של הגר לחזור בו מן הגירות מקרין לא רק על מתגייר עצמו כי אם גם על החברה הסובבת אותו, שלעולם לא תקבל את הגר לחלוטין. תגובת החברה חוזרת ומקרינה גם על התגייר עצמו, שכן האופן שבו החברה מביטה על האדם היא אחד הגורמים המרכזיים באפשרות שלו לעצב את זהותו באופן חדש, ולהטמע בה.

¹ יסוד דומה קיים בספר חמדת ישראל. הרב שג"ר לומד זאת מהלכה ב שם שפסק הרמב"ם שבני נח אינם מצויין **למסור עצמם** על חילול השם, אך הם מוזהרים על חילול השם. דבריו צריכים עיון גדול, שלא מצאנו כזה ציווי כלל ברמב"ם, והסברה אומרת שהלכה ב מלמדת את ההפך.

² דברים אלו נכונים גם ביחס לשאלת ביטול גירות למפרע, בה נעסוק בהמשך.
כל הזכויות שמורות ©

באופן מהותי יותר ניתן לומר כי לפי התפיסה שהגירור ביסודו איננו פעולה של הצטרפות לדת, אלא כניסה אל כלל ישראל, לא ברור שההחלטה על עזיבת העם היא בידוי³. תפיסה מעין זו מעצבת את הגירור כך שאדם יכול להחליט שהוא חפץ להצטרף אל הכלל, והכלל יכול להחליט לקבל אותו. אך מאידך אין זה בידוי להחליט שהוא יוצא מן הכלל, אלא רק כלל ישראל שקיבלוהו, הם שיכולים להוציא אותו מהם.

בניסוח שונה ניתן לומר כי זוהי מהותה של ברית. זוהי פעולה שאינה תלויה בדבר, ואין דבר יכול לבטלה. ברית היא פעולה טוטאלית ובלתי ניתן למחיקה. כמו גיור, גם ברית הנישואין אינה תלויה באיכות אהבת בני הזוג או במצבם המשתנה – זוהי ברית מוחלטת. אמנם התורה נתנה מקום לגירושין, אך בני הזוג לעולם לא ישובו להיות 'רווקים' (ומעמדם נושא משמעויות הלכתיות שאינן משתנות) כי ברית מחייבת התמסרות והתבטלות. בתפיסה מהותית זו, כאשר אדם מתרומם למדרגה כלשהי, אין הוא יכול לחזור עוד לאחור ולהתכחש למדרגתו. מי שנהיה ליהודי לא יוכל למחוק זאת מעצמו לעולם.

³ נרחיב על כך בסוגיית חובת נוכחות ב"ד בגיור בשלב מאוחר יותר בסדרה.
כל הזכויות שמורות ©